

Ministerie van Landbouw,
Natuur en Voedselkwaliteit

**NOTA VAN ANTWOORD
ZIENSWIJZEN
NATUURVERGUNNING
mosselhangcultuur (MHC/MZI)
Westerschelde**

Februari 2024

INHOUD

1. Inleiding

- 1.1 Zienswijzen
- 1.2 Wijze van beantwoorden
- 1.3 Opbouw beantwoording zienswijze
- 1.4 Conclusie

2. Beantwoording zienswijzen

- 2.1 Procedure

3. Wijzigingen

In hoofdstuk 3 van deze Nota van Antwoord mosselhangcultuur (MHC/MZI) zijn de wijzigingen opgenomen die hebben plaatsgevonden ten opzichte van het ontwerpbesluit.

1. Inleiding

1.1 Zienswijzen

Van 11 november 2023 tot en met 23 december 2023 hebben de aanvraag op grond van de Wet natuurbescherming (Wnb) en het desbetreffende ontwerpbesluit ter inzage gelegen. Het aangevraagde project betreft het plaatsen van een mosselhangcultuur en mosselzaadinvanginstallatie in de Westerschelde. Eenieder kon naar aanleiding van het ontwerpbesluit een zienswijze indienen. Op het ontwerpbesluit is binnen de zienswijzentermijn 1 zienswijze binnengekomen, welke is ingestuurd door [REDACTED] namens de Nederlandse Vereniging tot Bescherming van Vogels, ook bekend als Vogelbescherming Nederland.

De ontvangen zienswijze is geregistreerd. Aan de indiener die voor het einde van de terinzagelegging een reactie heeft ingediend, is een ontvangstbevestiging gezonden. Het besluit en deze Nota van Antwoord worden op de website van RVO gepubliceerd. De Nota van Antwoord maakt onderdeel uit van het besluit.

1.2 Wijze van beantwoording

In hoofdstuk 2 van deze Nota van Antwoord is elke deelvraag per onderdeel van de zienswijze samengevat en van een reactie voorzien. Er is tevens aangegeven of en hoe met de zienswijze rekening is gehouden. De behandeling geschiedt in tabelvorm. De tabel bestaat uit drie kolommen. De eerste kolom geeft het onderdeel en inhoudelijk onderscheidende aspect daarvan aan. De tweede kolom geeft de inhoudelijke zienswijze weer. In de derde kolom is mijn reactie hierop opgenomen.

1.3 Opbouw beantwoording zienswijzen

De beantwoording van de zienswijzen in deze nota, hoofdstuk 2, is onderverdeeld in de volgende onderdelen c.q. stellingen:

1. Het project is niet volledig beoordeeld.
2. Significante effecten op broedvogels zijn niet met zekerheid uitgesloten.
3. Significante effecten op niet-broedvogels zijn niet met zekerheid uitgesloten.
4. Cumulatieve effecten zijn niet afdoende getoetst.
5. Voorschriften zijn niet eenduidig en handhaafbaar.
6. Het verlenen van de vergunning is in strijd met het landelijke schelpdierenbeleid.

2. Beoordeling

2.1 Procedure

Voor deze aanvraag is de zienswijzeprocedure gevolgd die geregeld is in afdeling 3:4 van de Algemene wet bestuursrecht (Awb). Dat betekent dat de aanvraag en het ontwerpbesluit van de natuurvergunning ter inzage zijn gelegd en eenieder een zienswijze daarover kon indienen.

Zienswijze per onderdeel en beantwoording

Nummer	Zienswijze	Antwoord
1. Het project is niet volledig beoordeeld		
1a.	De Passende Beoordeling geeft weinig inzicht in hoe de vogels (Natura 2000 doelsoorten, broedvogels en niet-broedvogels) het projectgebied gebruiken. Welke vogels maken gebruik van het projectgebied? En in welke periode? En voor welke functie, zoals ruien, rusten en foerageren?	<p>Het projectgebied zelf betreft uitsluitend open water en wordt daarmee alleen als foerageergebied en als rustgebied gebruikt. In de ruime omgeving zijn ook droogvallende en droogliggende delen aanwezig. Bij de effectbeoordeling is ook met deze gebieden rekening gehouden. Vanwege de grote overlap in type gebiedsgebruik tussen de verschillende vogelsoorten is ervoor gekozen om het gebiedsgebruik en de mogelijke effecten groepsgewijs in de Passende Beoordeling te bespreken.</p> <p>Daarom zijn alle doelsoorten soorten (zie tabel 9) meegenomen in de Passende Beoordeling, met in tabel 10 en 11 een uitsplitsing naar type gebruik (foerageren op droogvallende delen vs. voorkomen op open water). De periodes waarin deze soorten voorkomen is beschreven in 5.6.2.1. Daarmee geeft de Passende Beoordeling voldoende inzicht in hoe de verschillende vogelsoorten het projectgebied gebruiken.</p>
1b.	Daarnaast is de activiteit die zal worden vergund niet volledig beoordeeld. Er zijn blijkens het ontwerpbesluit en de passende beoordeling uitsluitend effecten van het plaatsen en onderhouden en oogsten van de MHC's beoordeeld. Maar in de praktijk worden er ook vaarbewegingen gemaakt vanaf de haven van Breskens naar de projectlocatie en weer terug. De verstoring die dat kan veroorzaken voor de betreffende doelsoorten is niet meegenomen in de passende beoordeling, dus significant negatieve effecten daarvan zijn ook niet met zekerheid uitgesloten.	<p>De vaarbewegingen zijn wel in de Passende Beoordeling meegenomen (zie bijvoorbeeld p. 47: "<i>De mogelijke beïnvloeding beperkt zich tot de vaarroute en locatie van mosselkweek</i>").</p> <p>Bij het passeren door de vaargeul voegt het vaartuig zich bij de daar reeds plaatsvindende verkeersbewegingen. De rand van de vaargeul ligt tevens op ca. 250 meter van de Hooge Platen en past daarmee binnen de verstoringafstand van ca. 200 meter voor beroepsvaart. Bovendien komen de vaarbewegingen voor de mosselkweek in plaats van de vaarbewegingen zoals nu uitgevoerd.</p> <p>Gezien de vaargeul al voor langere tijd aanwezig is op deze locatie, zijn de dieren die in nabijheid hiervan voorkomen gewend aan vaarbewegingen. Hierdoor treedt significante verstoring niet op.</p>

		<p>In de ontwerpvergunning waren verder al voorschriften opgenomen met betrekking tot vaarbewegingen en vaarroute. Deze zijn naar aanleiding van de zienswijze verduidelijkt. Zie hiervoor de voorschriften 27, 28, 29 en 30.</p> <p>De aangevulde gegevens in combinatie met de voorschriften uit het besluit bieden zekerheid dat significant negatieve effecten zijn uitgesloten.</p>
1c.	<p>Eveneens is in tabel 2 en in paragraaf 2.4 niet duidelijk omschreven op welk tijdstip van de dag de werkzaamheden plaatsvinden en nog specifieker, wanneer de werkzaamheden plaats vinden met betrekking tot het getij.</p>	<p>Naar aanleiding van de zienswijze is dit verduidelijkt in de Passende Beoordeling. Verder is in het definitief besluit onder voorschrift 23 opgenomen dat er allen mag worden gewerkt van 90 minuten voor hoogwater tot 210 minuten na hoogwater.</p> <p>Het bovenstaande in acht genomen, zijn de verstoringseffecten van vaarverkeer dus nu wel meegenomen. Verder wordt met voorschriften geborgd dat er geen significant negatieve effecten optreden.</p>
1d.	<p>Verder is niet duidelijk of de installaties worden weggehaald in de winterperiode of dat deze het hele jaar blijven staan. Als deze het hele jaar blijven staan, is er dan helemaal geen onderhoud nodig aan de installaties tijdens de winterperiode? En wat doet het met de kwaliteit van het leefgebied van verschillende vogelsoorten als deze de gehele winterperiode blijven staan?</p>	<p>Naar aanleiding van de zienswijze is dit verduidelijkt in de Passende Beoordeling. De installaties blijven het gehele jaar staan, en worden pas weggehaald indien de activiteit wordt beëindigd. Informatie hierover is in 2.1 en 2.4 van de Passende Beoordeling toegevoegd.</p> <p>Op calamiteiten als omschreven in het addendum op de Passende Beoordeling (bijlage 2 bij het definitieve besluit) na vinden er in de herfst- en winterperiode geen werkzaamheden plaats. Er is op deze momenten dus in principe geen sprake van verstoring. Indien er zich wel een calamiteit voordoet, zullen werkzaamheden waarschijnlijk maximaal enkele dagen duren.</p> <p>De kwaliteit van het leefgebied wijzigt niet wezenlijk. Belangrijkste effecten (vertroebeling en sedimentatie) vinden vooral bij het plaatsen van de installaties plaats, en leiden in het najaar niet meer tot significante effecten. Van verschillende vogelsoorten is bekend dat de installaties ook gebruikt kunnen worden als rustplek, of om vanaf de palen te foerageren.</p> <p>Een significant negatief effect van de activiteiten in het najaar/de winter is gezien de bovenstaande paragrafen uitgesloten.</p>

2. Significante effecten op broedvogels zijn niet met zekerheid uitgesloten		
2a.	<p>De vergunning en de passende beoordeling trekken snel de conclusie dat verstoring van broedbiotoop is uitgesloten omdat broedende vogels op ruime afstand van de kweeklocatie liggen. Er ontbreekt echter een overzicht/kaart van waar de broedlocaties van de verschillende kustbroedvogels zich bevinden (de Hooge Platen is namelijk een belangrijk broedgebied). Hoe ver liggen de broedlocaties van de kweeklocatie en eveneens van de vaarbewegingen die gemaakt worden ten behoeve van de MHC-en?</p>	<p>Naar aanleiding van de zienswijze is een kaart met nabijgelegen broedgebieden aan de Passende Beoordeling toegevoegd (zie bijlage 1 van de PB). Verder is in figuur 18 van de PB de afstand tot de belangrijkste broedlocaties zichtbaar. Hier is te zien dat de afstand tot de Hooge Springer minimaal 1.400 meter bedraagt, en dat de afstand tot het broedgebied aan de westkant van de Hooge Platen minimaal 2.000 meter bedraagt.</p> <p>Met betrekking tot verstoring van door vaarbewegingen verwijzen wij naar 1b uit deze Nota van Antwoord.</p>
2b.	<p>Onterecht wordt de conclusie getrokken dat door de sublitorale ligging van de installaties er geen lokale afname van geschikt foerageergebied plaats vindt. Deze conclusie is onbegrijpelijk, omdat juist sublitoraal gebied geschikt is als foerageergebied. Dwergsterns, visdieven en grote sterns foerageren in het gebied tussen de Hooge Platen en Hoofdplaat (mondelinge mededeling Delta Milieu Projecten). Uit onderzoek in 2022 blijkt eveneens dat sterns het gebied gebruiken als foerageergebied.</p> <p>Wat is het gevolg voor de sterns die in de directe nabijheid broeden als 64 ha van hun foerageergebied verstoord wordt en van kwaliteit verminderd door de MHC-en?</p>	<p><i>Aanvulling Passende Beoordeling</i></p> <p>Dit is nader omschreven onder 5.6.2.1 in de Passende Beoordeling: 'Ook zijn er soorten die op de systemen rusten en/of vanaf de systemen foerageren'. Dit geldt met name meeuwen (kokmeeuw, zilvermeeuw en stormmeeuw) en sterns (visdief en grote stern).</p> <p>Het effect is ook bekend van mosselhangcultures in de Oosterschelde, b.v. in het Slaak waar de MHC's een hoogwatervluchtplaats bieden (Hoekstein et al., 2022)'. </p> <p><i>Grootte van de installatie</i></p> <p>De MHC-installaties nemen in totaliteit geen 64 hectare, maar maximaal 25 hectare (0,25 km²) aan oppervlak in. Het overige oppervlak blijft onaangeroerd, maar maakt wel onderdeel uit van het projectgebied van 64 hectare. Sterns hebben in de broedtijd een foerageergebied dat tot ongeveer 2 tot 12 kilometer van het nest reikt afhankelijk van de soort. Ten opzichte van het totale foerageergebied betreft 25 hectare dus een (zeer)klein deel van het foerageergebied. Verder liggen de broedlocaties op de Hooge Springer en de westkant van de Hooge Platen op meer dan 1.400 meter afstand, waardoor het dichtstbijzijnde foerageergebied niet door het project wordt verstoord. Significante negatieve effecten zijn daarom uitgesloten.</p> <p><i>Werkzaamheden</i></p> <p>De werkzaamheden die plaatsvinden vinden per dag maar in een deel van de 25 hectare plaats. Gezien de uitvoering (klein Frans oesterschip) en de activiteiten (elektrisch oplieren van de lijnen en het opslaan hiervan in bigbags), wordt er maar een deel van het perceel verstoord.</p>

		<p>In tabel 2 van de Passende Beoordeling is aangegeven dat het oogsten van consumptiemosselen maximaal 2 uur per dag plaatsvindt. Overige activiteiten in de zomerperiode betreffen het maximaal 2 uur per keer controleren en onderhouden van de systemen, en het controleren van de groei van mosselen (maximaal 2 uur per maand).</p> <p>In het definitief besluit is onder voorschrift 23 opgenomen dat er alleen tussen 90 minuten voor en 210 minuten na hoogwater mag worden gewerkt. De overige uren van de dag vinden geen activiteiten op de projectlocatie plaats. De aanwezige soorten sterns kunnen op deze momenten ongestoord op geschikte plekken binnen het projectgebied foerageren.</p> <p>Als opgenomen in voorschrift 20 vinden er verder geen (niet-noodzakelijke) activiteiten in september- februari plaats. In deze periode vindt er dus ook geen verstoring van aanwezige sterns en andere vogelsoorten plaats.</p> <p>De conclusie dat er geen sprake is van significant negatieve effecten door verstoring wijzigt daarom niet.</p>
--	--	--

3. Significante effecten op niet-broedvogels zijn niet met zekerheid uitgesloten

3a.	<p>De passende beoordeling en het ontwerpbesluit bieden onvoldoende zekerheid dat er geen sprake is van significant negatieve effecten, terwijl de doelstellingen niet worden gehaald. Er wordt bijvoorbeeld niet inzichtelijk gemaakt wat een kortere foerageerduur, het steeds moeten opvliegen of moeten uitwijken naar een ander gebied betekent voor vogels. Te weinig foerageertijd betekent te weinig voedselopname met als gevolg een lagere conditie en dus een lagere overleving en reproductie. Steeds verstoord worden en moeten opvliegen en uitwijken betekent extra energiegebruik waardoor de conditie verslechtert met als gevolg een lagere overleving en reproductie.</p>	<p>Algemeen is bekend dat verstoring kan leiden tot een verminderde fitness van de verstoorde (vogel) soort. Zoals Krijgsveld et. al (2022)¹ beschrijft: <i>“Voor broedende vogels kan verstoring leiden tot afname in dichtheid van broedparen en/of broedsucces, zoals door stress en toegenomen predatie. Ook wanneer foeragerende oudervogels verstoord worden kan het broedsucces afnemen doordat jongen niet genoeg voedsel krijgen of doordat ouders langer van het nest of de kuikens weg zijn.”</i></p> <p><i>En</i></p> <p><i>“Buiten de broedperiode kan verstoring leiden tot verminderde voedselopname, hoger energieverbruik, en het verlaten van optimale rust- en foerageergebieden.”</i></p> <p>Om te bepalen of er sprake is van significant negatieve effecten door verstoring dient te worden beoordeeld wat het totale projecteffect is. Hierbij dienen ook de duur, de vorm, intensiteit en frequentie van de verstoring te worden meegenomen.</p> <p>De verstoring vindt, zoals in de Passende Beoordeling beschreven lokaal en tijdelijk (maximaal 4 uur per dag) plaats. Ook wordt er alleen rond hoogwater gewerkt. Dit leidt ertoe verstoring wordt geminimaliseerd en dat significant negatieve effecten kunnen worden uitgesloten. Van steeds weer moeten opvliegen en uitwijken is geen sprake.</p> <p>In de herfst- en winterperiode vinden verder minimale aantallen werkzaamheden plaats. In deze periode is er dus geen sprake van significant negatieve effecten.</p> <p>Significant negatieve effecten op vogels kunnen gezien het bovenstaande worden uitgesloten.</p>
-----	--	--

¹ Krijgsveld KL, B Klaassen & J van der Winden (2022). Verstoring van vogels door recreatie. Literatuurstudie van verstoringsgevoeligheid en overzicht van maatregelen. Deel 1 hoofdrapport & deel 2 soortbesprekingen. Uitgave Vogelbescherming Nederland, Zeist.

3b.	<p>Zoals al eerder in deze zienswijze vermeld, geeft de passende beoordeling geen inzicht in hoe de vogels (Natura 2000 doelsoorten, broedvogels en niet-broedvogels) het projectgebied gebruiken. Welke vogels maken gebruik van het projectgebied? En in welke periode? En voor welke functie, zoals ruien, rusten en foerageren?</p>	<p>In paragraaf 5.6.2.1 van de Passende Beoordeling is beschreven voor welke vogelsoorten er doelstellingen gelden. Hierbij is ook beschreven dat er bij verschillende soorten sprake is van overwinteren, foerageren, ruien of rusten. In voorschrift 30 is aangegeven dat er minimaal 500 meter afstand moet worden gehouden van groepen vogels.</p> <p>De activiteiten binnen het perceel vinden maar een beperkte tijd plaats (van 90 minuten voor tot 210 minuten na hoogwater) en zijn lokaal van aard (oogsten en controleren vindt maar bij enkele installaties binnen het perceel per dag plaats). Verder vinden er van september tot en met februari minimale aantallen versturende activiteiten binnen het perceel plaats.</p> <p>Er is dus met inachtneming van de voorschriften geen sprake van significant negatieve effecten.</p> <p>Om een beeld te krijgen van het feitelijk gebruik van het gebied door verschillende vogelsoorten is aan de vergunning een extra rapportagevoorschrift toegevoegd (zie voorschrift 42).</p>
3c.	<p>Het ontwerpbesluit geeft aan dat vogels die foerageren op de droogvallende platen en slikken, niet verstoord worden omdat de afstand tot de platen en slikken en de projectlocatie meer dan 100 meter bedraagt. Echter de bufferzone die het nieuwe rapport van Krijgsveld (2022) hanteert, bedraagt voor veel steltlopers een grotere bufferzone vanaf het leefgebied van 250 meter voor de meeste steltlopers tot 500 meter voor kanoet en rosse grutto. En met betrekking tot hoogwatervluchtplaatsen is de bufferzone tot 1 km voor veel steltlopers en voor sommige steltlopers zoals rosse grutto en kanoeten tot 2 km.</p>	<p>Zoals Krijgsveld et. al (2022) onder andere opmerkt is de gevoeligheid van vogels voor verstoring sterk afhankelijk van de situatie.</p> <p>Het nabijgelegen recreantenstrand en de schorren aan de zuidkant van het perceel hebben al te lijden onder autonome verstoring van fietsers, wandelaars en pierenstekers. De vogels die zich ondanks deze verstoring nog op deze plekken bevinden zijn dus gewend aan de verstoring.</p> <p>Aan de noordkant bevinden zich ook droogvallende platen. Gezien er rond hoogwater wordt gewerkt, en gezien de MHC-/MZI-installaties worden geplaatst op locaties waar een minimale waterdiepte van 0,30 meter is, zal de afstand voldoende zijn.</p> <p>De werkzaamheden zijn verder kleinschalig van aard en duren tot maximaal 4 uur per dag, waardoor verstoring, als deze al optreedt maar kortstondig zal zijn. Bij laag water, wanneer de meeste steltlopers foerageren, is geen sprake van verstoring.</p> <p>De belangrijkste hoogwatervluchtplaatsen bevinden zich op de Hooge Platen en aan de noordzijde hiervan. De afstand van deze HVP's tot de activiteitenlocatie is meer dan 1400 meter. Vanaf deze locaties is er geen direct zicht op de activiteiten binnen het aangewezen perceel.</p> <p>Significant negatieve effecten op foeragerende vogelsoorten zijn gezien het hierboven staande uitgesloten.</p>

3d.	<p>In de voorschriften 23 en 24 van het ontwerpbesluit wordt gesteld dat er zowel op open water als vanaf HVP's minimaal 500 meter afstand gehouden moet worden en er een lage vaarsnelheid aangehouden dient te worden bij grote groepen rustende vogels (vanaf ca. 50 exemplaren) om verstoring te minimaliseren. Deze voorschriften zijn niet volledig om verstoring uit te sluiten en zijn, belangrijker nog, niet uitvoerbaar.</p> <p>Allereerst is het gebied tussen de Hooge Platen en de vaste wal belangrijk voor eenden en steltlopers om er te rusten én te foerageren. Dit doen ze veelal op droogvallende platen en slikken. Tussen de Hooge Platen en de vaste wal vallen zand- en slikplaten droog waar eenden en steltlopers foerageren en rusten. Het gebied is van belang voor duizenden vogels, zoals smienten, pijlstaarten, bergeenden, bonte strandlopers, scholeksters en goud- en zilverplevieren. Omdat het hier ook gaat om foeragerende vogels, is het noodzakelijk om een voorschrift op te nemen die een afstand van 500 meter tot groepen foeragerende vogels voorschrijft.</p>	<p>In voorschriften 27, 28, 29 en 30 van het definitieve besluit worden beperkingen opgelegd ten aanzien van de te gebruiken vaarroute. Door de aanwezigheid van een vaargeul zijn de vogels tevens minder voor verstoring vatbaar (er komen thans vele schepen langs).</p> <p>Naar aanleiding van de zienswijze is een kaart aan de Passende Beoordeling toegevoegd (zie figuur 26). Hier is zichtbaar dat het mogelijk is om 500 meter afstand te houden van groepen foeragerende vogels. Verder is in paragraaf 5.6.2 uit de Passende beoordeling onderbouwd dat de oever ten zuiden van het plangebied nu al niet geschikt is voor foeragerende en broedende vogels.</p> <p>Bij vogels die zich ondanks de verstoring al op de oevers ten zuiden van de geplande projectlocatie bevinden is gewenning opgetreden. Deze vogels zullen dus ook minder verstoord raken door de activiteiten. Verder zijn de werkzaamheden van dusdanige aard (elektrisch, vrij van impulsgekluid, kleinschalig etc.) dat hier al weinig versturende werking vanuit gaat. Een nadere onderbouwing is ook te lezen in de beantwoording van het verzoek om aanvullingen.</p> <p>In voorschrift 23 van de vergunning is geregeld dat activiteiten alleen plaats mogen vinden tussen 90 minuten voor en 210 minuten na hoogwater. Hierdoor vallen er nog geen grote platen droog tijdens de werkzaamheden, en bevinden zich tijdens de werkzaamheden dan ook geen grote aantallen op deze platen foeragerende vogels. Verder leidt het werken rond hoogwater ertoe dat de afstand tussen foeragerende vogels en de werkzaamheden op de projectlocatie wordt vergroot.</p>
3e.	De afstand tot rustende vogels zou in de voorschriften verhoogd moeten worden naar 1 tot 2 kilometer, afhankelijk van de soorten die er rusten.	Zie antwoord bij 3c.

3f.	<p>Bovendien lijkt het aantal van ongeveer 50 vogels in de voorschriften arbitrair genomen. De passende beoordeling geeft geen onderbouwing waarom verstoring van bijvoorbeeld 30 vogels geen significante effecten met zich meebrengt.</p>	<p>Circa 50 exemplaren als aanduiding van 'grote groepen' vogels is gangbaar binnen de Wnb-vergunningverlening als aanduiding van groeps grootte.</p> <p>Gezien het getal zoals in de zienswijze vermeld arbitrair is, is er in de PB voor gekozen om het aantal te wijzigen naar "groepen vogels".</p> <p>In de vergunning zijn voorschriften, zie voorschriften 29 en 30 opgenomen om te voorkomen dat groepen vogels worden verstoord. Er is gekozen om een aantal van circa 25 vogels als maatstaf voor "groepen vogels" te gebruiken.</p> <p>Vogels die zich gedurende de werkzaamheden in groepen vestigen in nabijheid van de installaties worden blijkbaar niet door de werkzaamheden verstoord.</p> <p>Door het opleggen van de voorschriften uit het definitieve besluit zijn significant negatieve effecten op grote groepen vogels uitgesloten.</p>
3g.	<p>Het lijkt ons nagenoeg onmogelijk voor de mosselkwekers om meer dan 500 meter afstand te houden van grote groepen vogels, rustend of foeragerend. Dit geldt ook voor voorschrift 21 van de vergunning: "Er wordt niet gewerkt binnen 1200 meter van voor rustende zeehonden aangewezen TBB (Hoge Platen-complex)." Een deel van het projectgebied ligt binnen 1200 meter van de aangewezen TBB. Hoe kunnen de mosselkwekers hun werkzaamheden uitvoeren als het projectplan al geen voldoende afstand heeft tot (grote) groepen vogels en zeehonden? De passende beoordeling geeft hierover geen uitsluitsel.</p>	<p>Naar aanleiding van de zienswijze zijn vragen gesteld over de afstanden tot zeehonden. In de PB wordt gesteld:</p> <p><i>"De locatie ligt op meer dan 1200 meter van de bekende zeehondenrustplaatsen op de Hooge Platen en de gebieden die gesloten zijn om rust voor zeehonden te garanderen (het Hooge Platencomplex: Hooge Platen en Hooge Springer)."</i></p> <p>De werkelijke afstanden zijn ook zichtbaar in figuur 18 in de PB.</p> <p>De vaarroute bevindt zich wel dicht bij de zeehondenlocaties. De zeehonden hebben zich in nabijheid van de vaargeul gevestigd, ondanks de aanwezigheid van deze geul. Er heeft dus gewinning opgetreden.</p> <p>Dat zeehonden op de Hooge Platen niet verstoord worden bij afstanden binnen 1200 meter staat ook in een rapport van Bureau Waardenburg (Didderen et. al 2012)². Hier is in bijlage 1 te zien dat er bij het passeren van boten op een afstand die ruim minder is dan 1200 meter geen reactie van de rustende zeehonden wordt waargenomen.</p> <p>Vaarbewegingen die verbonden zijn aan het project vinden maar enkele malen per dag plaats en zijn kortdurend en voorspelbaar (boot vaart met constante snelheid langs). Verder is er sprake van een lage boot die elektrisch is uitgevoerd, waardoor visuele- en geluidsverstoring minder is dan bij een motorboot, zandwiner of zeilboot. Er is dus geen</p>

² K. Didderen (2012) "Reacties van zeehonden op menselijke activiteiten Waarnemingen op de Hooge Platen en de Middelpaalt"

		<p>sprake van significant negatieve effecten door het passeren van de zeehonden binnen een afstand van 1200 meter.</p> <p>Om te borgen dat er wel afstand tot zeehonden wordt gehouden tijdens het varen naar de projectlocatie is een voorschrift toegevoegd (zie: voorschrift 28).</p>
3h.	<p>De passende beoordeling geeft ook geen inzicht over de vogels die op het open water verblijven. Er wordt op pagina 34 het volgende gesteld: "Daarnaast kan verstoring als gevolg van de werkzaamheden rond de installaties optreden. Voor de vogels die op het open water verblijven zal de verstoring als gevolg van de activiteiten minimaal zijn, aangezien zij ruime mogelijkheden hebben om bij verstoring te vluchten en in de directe en wijde omgeving een alternatieve verblijfplaats te vinden."</p> <p>Het is niet duidelijk om welke vogels het gaat, in welke periode, hoe ze het open water gebruiken (foerageren, ruien, rusten) en de onderbouwning ontbreekt waarom de verstoring minimaal zou zijn.</p> <p>De passende beoordeling geeft ook niet aan waar de vogels dan naar kunnen uitwijken.</p>	<p>In paragraaf 5.6.2.1 uit de Passende Beoordeling wordt ingegaan op vogels die op open water verblijven, tabel 11 geeft een opsomming van de doelsoorten die het betreft. Voor de visetende (broed)vogels geldt dat er overlap is in tijd en mogelijk in foerageerruimte. De meeste ganzen en eenden zijn doortrekkers en overwinteraars, vooral aanwezig tussen september en maart met een piek in januari-februari.</p> <p>Daarmee is er voor overwinterende vogels die ruwweg aanwezig zijn in de periode september – maart sprake van een beperkte overlap, gezien in deze periode in principe geen tot weinig werkzaamheden plaatsvinden. Verder geldt dat groepen vogels moeten worden gemeden en dat er alleen met daglicht wordt gewerkt. Overnachtende vogels worden dus niet verstoord.</p> <p>De versturende effecten zijn binnen de opstelling zeer lokaal. De systemen waar niet in nabijheid wordt gewerkt, kunnen nog steeds voor extra mogelijkheden voor vogels zorgen. Ook dit is zichtbaar bij de off-bottom oesterkweek, waarbij vogels weliswaar enige afstand houden tot de werkzaamheden, maar de systemen waar niet gewerkt wordt blijven benutten voor rusten en/of foerageren.</p> <p>De Hooge platen zijn voor ruiende bergeenden van belang. Hier geldt dat binnen het TBB geen activiteiten mogen plaatsvinden, dat er rustig moet worden gevaren en dat er afstand moet worden gehouden tot groepen vogels, zie voorschriften 29 en 30.</p> <p>Tijdens werkzaamheden kunnen vogels uitwijken naar locaties in de buurt. Onder andere het deel van de Westerschelde waar geen activiteiten plaatsvinden.</p> <p>Er is dus geen sprake van significant negatieve effecten.</p>

3i.	Bovendien gaan we uit van de situatie met daglicht. Wat doen de vogels 's nachts, hoe wordt het plangebied dan gebruikt?	Zoals eerder aangegeven, vinden er alleen activiteiten bij daglicht plaats. Hierdoor vindt 's nachts geen verstoring van vogels door het project plaats.
3j.	Hoewel de aard en de omvang van het project voornamelijk plaats lijkt te vinden van maart tot en met augustus, wordt erbij vermeld dat er toch nog incidenteel van september tot december gewerkt kan worden. Het wordt niet duidelijk gespecificeerd wat incidenteel dan precies inhoudt. En het werken in die periode zou ook juist beoordeeld dienen te worden, omdat de winterperiode zwaar is om in te overleven.	De activiteiten in de periode september tot en met februari betreffen werkzaamheden die met calamiteiten te maken hebben (ongehoord voorval etc.). Dit staat ook in de beantwoording van het verzoek om aanvullingen (zie bijlage 3). Naar aanleiding van de zienswijze is de Passende Beoordeling aangepast. Ook is hiervoor voorschrift 20 aan het definitieve besluit toegevoegd.
3k.	De omvang van het project is bij de start nog klein, maar dit loopt op tot in het jaar 2027 en 2028 waarin dagelijks werkzaamheden plaats vinden bij de mosselinstallaties in de periode maart tot en met augustus en waarbij de werkzaamheden 2 tot 4 uur duren. Dit is behoorlijk fors en niet dan wel niet afdoende beoordeeld.	In de Passende Beoordeling wordt geschreven dat er wordt uitgegaan van maximaal 4 uur werken per dag rond hoogwater. Dit is dus wel beoordeeld en naar mijn oordeel, in combinatie met de nu in de vergunning opgenomen voorschriften, ook afdoende. Significante effecten zijn hiermee uitgesloten.

4. Cumulatieve effecten zijn niet afdoende getoetst

4a.

Cumulatieve effecten zijn niet afdoende getoetst. De cumulatietoets een ruime beoordeling van plannen en projecten, zoals de Europese Commissie heeft aangegeven: "Wanneer wordt nagegaan of er mogelijk sprake is van significante gevolgen, moet de combinatie met andere plannen en/of projecten eveneens in ogenschouw worden genomen om rekening te houden met cumulatieve gevolgen tijdens de beoordeling van het plan of project in kwestie. De combinatiebepaling betreft andere plannen of projecten die reeds zijn afgerond, die zijn goedgekeurd maar niet afgerond, of daadwerkelijk zijn voorgesteld.

In hoofdstuk 6 wordt ingegaan op de cumulatieve effecten. Hierbij wordt rekening gehouden met diverse uitspraken van de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State inzake cumulatie: projecten waarvoor een Natuurbeschermingswet (Nbw)- of Wnb-vergunning is verleend en die ook reeds zijn uitgevoerd, dan wel bestaande activiteiten waarvoor geen Wnb-vergunning benodigd is, hoeven niet te worden meegenomen. Daarvoor geldt namelijk dat *"de gevolgen van die activiteiten in de meeste gevallen kunnen worden geacht in de omgeving te zijn verdisconteerd en derhalve in beginsel niet meer afzonderlijk in de beoordeling van de cumulatieve effecten hoeven te worden betrokken"*.

Bij het aangevraagde project gaat het hier om activiteiten als scheepvaart, overslag, verschillende vormen van recreatie en pierensteken. Deze activiteiten vinden allen al enige tijd plaats in het gebied. Ook zijn zij (al dan niet onder voorwaarden) vrijgesteld van vergunningplicht. Deze activiteiten leiden dus niet tot effecten waarmee kan worden gecumuleerd.

Projecten die wel moeten worden meegenomen zijn de projecten waarvoor een Wnb-vergunning is verleend, maar die nog niet of slechts ten dele zijn uitgevoerd, en die afzonderlijk of in combinatie met andere projecten of plannen negatieve effecten op de natuurlijke kenmerken van een Natura 2000-gebied kunnen hebben. Voor de vraag of een project in de beoordeling moet worden betrokken is dus zowel van belang in welke fase van het besluitvormings- en uitvoeringsproces het project zich bevindt (vergunning verleend + niet/ten dele uitgevoerd) als de mogelijke effecten die ervan uit gaan (zie ook AbRvS 9 september 2015, ECLI:NL:RVS:2015:2848).

Het gaat bij dit project dan om garnalenvisserij, ensisvisserij, zandwinning, baggeren en storten. Deze activiteiten zijn in de PB ook omschreven onder het kopje '6. Cumulatieve effecten'.

5. Voorschriften zijn niet eenduidig en handhaafbaar		
5a.	Voorschrift 21: hier worden geen coördinaten genoemd zoals in voorschrift 12 en zoals eerder is aangegeven kan er geen 1200 meter afstand gehouden worden van rustende zeehonden en het TBB gebied, omdat de afstand tussen het vaste land en de Hooge Platen al tussen de 1 km en 1,5 km is.	Zie hiervoor het antwoord bij 3g.
5b.	Voorschrift 22 is niet eenduidig en handhaafbaar: "zoveel mogelijk afstand tot de rustende dieren te worden aangehouden". Wat is zoveel mogelijk afstand? Welke rustende dieren?	Zie hiervoor ok het antwoord bij 3g. In voorschriften 27 t/m 30 worden beperkingen opgelegd ten aanzien van de te gebruiken vaarroute. Door de aanwezigheid van een vaargeul zijn de zeehonden tevens gewend aan vaarbewegingen en daardoor minder voor verstoring vatbaar (er komen thans vele schepen langs). Omdat 'zoveel mogelijk afstand' lastig handhaafbaar is, is dit gewijzigd naar 'varen binnen de boeien.'
5c.	Voorschrift 23 is niet voldoende duidelijk en tevens niet uitvoerbaar, zie hierboven. Omdat de afstand tussen het vaste land en de Hooge Platen tussen de 1 en 1,5 km is, kan er geen 500 meter afstand gehouden worden van rustende vogels. Bovendien is niet goed onderbouwd waarom een afstand van 500 meter voldoende is, Krijgsveld spreekt van een bufferzone van 1 tot 2 km. Ook dient er afstand gehouden te worden van foeragerende vogels, zie hierboven.	Naar aanleiding van de zienswijze is een kaart aan de Passende Beoordeling toegevoegd (zie figuur 26). Hier is zichtbaar dat het mogelijk is om 500 meter afstand te houden van groepen foeragerende vogels. Verder is in paragraaf 5.6.2 van de PB onderbouwd dat de oever ten zuiden van het plangebied nu al niet geschikt is voor foeragerende en broedende vogels door de verstoring die al plaatsvindt. Een nadere onderbouwing is ook te lezen in de beantwoording van het verzoek om aanvullingen (bijlage 3 bij het besluit).
5d.	Voorschrift 24 is niet eenduidig en handhaafbaar: "een lage vaarsnelheid aangehouden". Wat is een lage vaarsnelheid?	Naar aanleiding van de zienswijze is het voorschrift aangepast (zie voorschrift 29).

5e.	Voorschrift 27 is onduidelijk: "Zwerfvuil moet zoveel mogelijk worden voorkomen en direct worden opgeruimd." Hoe kan al het zwerfvuil traceerbaar worden gemaakt? En wie gaat nog op de afvalhopen zoeken naar traceerbaar zwerfvuil? En wat doet men als men nog traceerbaar zwerfvuil vindt?	Naar aanleiding van de zienswijze zijn enkele voorschriften toegevoegd (zie voorschriften 32 t/m 36).
5f.	Voorschrift 30: er wordt een foutief mailadres vermeld in het voorschrift. En moet het moment dat ze gaan beginnen niet ook gemeld worden?!	<p>Naar aanleiding van de zienswijze is dit voorschrift aangepast. Het betrof geen foutief e-mailadres, het oude en nieuwe mailadres zijn nog steeds in werking, maar geleidelijk zal het e-mailadres: natuurvergunningen@minlnv.nl het oude e-mailadres gaan vervangen.</p> <p>Vanaf het ingaan van de vergunning, met in achtneming van de PB, kan worden gestart met de werkzaamheden. Hiervoor hoeft geen melding te worden gedaan.</p>
5g.	Voorschrift 31: hier ontbreken monitorings- en (jaarlijkse) rapportagevereisten over de verstoring van zeehonden en vogelsoorten (broedvogels en niet-broedvogels).	<p>Naar aanleiding van de zienswijze zijn er voorschriften toegevoegd onder het kopje 'rapportage en monitoring'. Zie ook voorschrift 42.</p> <p>Voor zeehonden zijn gezien de afstand van zowel de vaarroute en het projectgebied geen extra monitoringsvoorschriften toegevoegd.</p>

6. Het verlenen van de vergunning is in strijd met het landelijke schelpdierenbeleid

6a

Beleid voor mosselzaadinvanginstallaties (MZI's) 2021 t/m 2026 (Ministerie van LNV 2020): in dit beleidsdocument zijn de Waddenzee, Voordelta en Oosterschelde aangewezen als gebieden voor het plaatsen van MZI's. De Westerschelde valt daar niet onder. Het ontwerpbesluit ontbeert een nadere motivering waarom van dit beleid kan worden afgeweken.

Vanuit het beleidsteam Visserij wordt hierover het volgende opgemerkt:

Het vigerende MZI-beleid is van kracht in het kader van het overeengekomen 'mosselconvenant', waarin afspraken zijn gemaakt over verduurzaming van mosselsector en verbetering van de natuur. De bodemmosselzaadvisserij in de Waddenzee wordt gefaseerd afgebouwd en in ruil daarvoor krijgt de sector de mogelijkheid om het benodigde mosselzaad ("grondstof voor de kweek van consumptiemosselen") in te vangen op locaties in de Waddenzee, Oosterschelde en Voordelta. Er worden in het voornoemde MZI-beleid voor de mosselsector dus inderdaad geen MZI-locaties aangeboden in de Westerschelde. Het feit dat de Westerschelde niet is benoemd in het voornoemde MZI-beleid (dat dus uitsluitend is opgesteld ten behoeve van de transitie van de mosselsector) betekent echter niet dat het daardoor niet mogelijk zou zijn om (experimenten voor) invang van mosselzaad met MZI's in de Westerschelde toe te staan. Er worden bijvoorbeeld ook al geruime tijd experimenten voor het invangen van mosselzaad uitgevoerd in het Grevelingenmeer. Dit gebied is immers ook niet opgenomen als "MZI-gebied" in het voornoemde MZI-beleid. In het onlangs vastgestelde schelpdierbeleid staat ook nergens vermeld dat het gebruik van MZI's in de Westerschelde en/of Grevelingenmeer niet toegestaan zou zijn.

Verder dient er voor het toestaan van MHC en MZI's ook een ontheffing bij RVO te worden aangevraagd. Deze ontheffing is inmiddels aan de initiatiefnemer verleend onder kenmerk: RVO-VIR/22472539. In deze ontheffing staat onder voorwaarde 8 dat er pas met opschaling mag worden begonnen nadat er een werkplan is aangeleverd en goedgekeurd door Team visserijregelingen van RVO.

Het ontplooiën van activiteiten met betrekking tot mosselvangst (MHC's/MZI's) is dus toegestaan in de Westerschelde.

Naar aanleiding van de zienswijze is een toelichting toegevoegd in het definitieve besluit.

6b	<p>Duurzame eiwitten uit Nederlandse schelpdieren; Actualisatie Schelpdierbeleid 2023 – 2033 (Ministerie van LNV 2023): in paragraaf 3.2.3.3 "Gebruik MZI's en MHC's" staat "Omdat de ruimte in de kustwateren beperkt is en ook zal blijven, wordt er in de komende beleidsperiode ingezet op schelpdierkweek in de waterkolom met behulp van MHC's in de visserijzone van de Voordelta en op de Noordzee in windparken". Beleidsmatig wordt hier voor zowel mosselzaadinvang als mosselhangcultuur niet ingezet op de Westerschelde, en het ontbreekt ook hier aan een onderbouwing om van het beleid af te wijken.</p>	<p>De laatste alinea van paragraaf 3.2.3.3 van schelpdierbeleid laat onverlet dat het ook wel mogelijk is om dergelijke activiteiten uit te oefenen in andere wateren (zoals Westerschelde en Grevelingenmeer). In de voornoemde paragraaf is slechts gesteld dat het aantal MHC's in de Oosterschelde niet verder zal worden uitgebreid. Hier staat de Westerschelde expliciet niet vermeld.</p> <p>Het ontplooiën van activiteiten met betrekking tot mosselkweek (MHC's/MZI's) is dus toegestaan in de Westerschelde.</p>
6c	<p>In paragraaf 4.5.1 van dit document worden de kaders gegeven voor experimenten en innovaties in de Zuidwestelijke Delta als onderdeel van die stap naar Voordelta/Noordzee. De overweging dat Natura 2000-gebieden in de Zuidwestelijke Delta voornamelijk als doel 'behoud' hebben en dat er daarom beleidsmatig meer ruimte wordt gezien geldt niet voor beoogde activiteit; deze bevindt zich ruimtelijk geheel in habitatype H1130 (Estuaria) welke een kwaliteitsverbetering als doelstelling heeft. Het is de vraag of beoogde activiteit daadwerkelijk onderdeel uitmaakt van die transitie naar Voordelta/Noordzee; er zijn geen expliciete voorwaarden in tijd/tijdelijkheid en een perspectief ontbreekt.</p>	<p>Het is onjuist dat er uitsluitend kaders worden gegeven voor experimenten en innovaties als onderdeel van die stap naar Voordelta/Noordzee. In deze paragraaf staat dat het <i>"belangrijkste doel is de sector de kans te geven te verduurzamen (...) naar de Voordelta/Noordzee."</i></p> <p>Maar er zijn uiteraard méér doelen, hetgeen blijkt uit de zin ervoor: <i>"Voor de Zuidwestelijke Delta kunnen experimenten en/of economische activiteiten onder voorwaarden worden toegestaan mits deze passen binnen het vigerende beleid."</i></p> <p>Het vigerende beleid sluit het gebruik van zowel MZI's als MHC's niet uit. Bij het 4^e bolletje in de 2e alinea van paragraaf 4.5.1 staat ook een verwijzing naar bestaande experimenten voor MZI en MHC in het Grevelingenmeer (ondanks dat het Grevelingenmeer niet is benoemd als gebied in het voornoemde MZI-beleid).</p> <p>Het ontplooiën van activiteiten met betrekking tot mosselkweek (MHC's/MZI's) is dus toegestaan.</p>

3. Wijzigingen

De belangrijkste wijzigingen ten opzichte van het ontwerpbesluit zijn de volgende.

a. Aanvullingen aan de Passende Beoordeling

Naar aanleiding van de zienswijze is op 21 januari 2024 een nieuw aanvullingsverzoek naar de aanvrager van de activiteit verzonden. Op 3 februari 2024 is een aangevulde Passende Beoordeling aangeleverd. Voorts is een document aangeleverd met daarin de beantwoording van de gestelde vragen. Deze is in het document in tabelvorm aangeleverd. Het verzoek om aanvullingen, de aangepaste Passende Beoordeling en de beantwoording van de vragen zijn gepubliceerd bij het definitieve besluit. Hier wordt daarom niet nader op ingegaan.

b. Aanvullingen in de voorschriften

In de onderstaande tabel staan voorschriften die zijn gewijzigd of toegevoegd. In de eerste kolom staat het oude voorschriftnummer, in de tweede kolom staat het nieuwe voorschriftnummer, in de derde kolom wordt aangegeven waarom het voorschrift is aangepast.

Oud nummer	Nieuw nummer	Wijziging
11	10	Het e-mailadres is aangepast. Ondanks dat het oude e-mailadres nog in werking is, is er naar aanleiding van de zienswijze besloten dat het toevoegen van het nieuwe e-mailadres het meest zuiver is.
-	13	De waterdiepte onder de MHC is toegevoegd als voorschrift. Hiermee wordt voldoende afstand tot droogvallende platen geborgd.
-	14	De afstand tot droge delen en slikken is toegevoegd aan het besluit. Ondanks dat dit al in de Passende Beoordeling is opgenomen wordt zo wordt bereikt dat de aan te houden afstand duidelijker is.
-	16	De richting van de installaties wordt in dit voorschrift vastgelegd. Ondanks dat dit al in de Passende Beoordeling is opgenomen wordt zo wordt bereikt dat de aan te houden afstand duidelijker is.
-	18	Naar aanleiding van de zienswijze wordt door middel van dit voorschrift geregeld dat de afstand tot de nestlocatie op de Hooge Springer zo groot mogelijk wordt gehouden.
-	11	Voor de handhaafbaarheid is het gebruikte vaartuig toegevoegd aan de vergunning.
-	20	Naar aanleiding van de zienswijze is door de aanvrager verduidelijkt welke activiteiten er in de herfst- en winterperiode plaatsvinden. Dit is vastgelegd in dit voorschrift.
-	23	Naar aanleiding van de zienswijze is de precieze periode waarop overdag wordt gewerkt vast gelegd. Met dit voorschrift wordt geborgd dat activiteiten allen bij hoogwater plaatsvinden.

20 en 22	27	Naar aanleiding van de zienswijze is de te gebruiken vaarroute verder verduidelijkt. Hiermee wordt geborgd dat het schip niet langs de Hooge Springer vaart. Hiermee wordt ook voorschrift 22 vervangen.
-	28	Naar aanleiding van de zienswijze is de afbakening van de te gebruiken vaarroute verder verduidelijkt met dit voorschrift.
24	29	Naar aanleiding van de zienswijze is beschreven wat een lage vaarsnelheid inhoudt.
-	34	Naar aanleiding van de zienswijze is een voorschrift toegevoegd waarbij zodat de effecten van zwerfvuil worden geminimaliseerd.
-	35	Naar aanleiding van de zienswijze is een voorschrift toegevoegd waarbij zodat de effecten van zwerfvuil worden geminimaliseerd.
30	38	Het e-mailadres is aangepast. Ondanks dat het oude e-mailadres nog in werking is, is er naar aanleiding van de zienswijze besloten dat het toevoegen van het nieuwe e-mailadres het meest zuiver is.
31	40	Naar aanleiding van de zienswijze is het monitoringsvoorschrift uitgebreid.
-	42	Naar aanleiding van de zienswijze is dit monitoringsvoorschrift toegevoegd. Hiermee wordt bereikt dat beter inzicht wordt verkregen in het gebruik van het gebied door de verschillende vogelsoorten.